

Ринда В.

ЖАНРОВІ АСПЕКТИ ШЛЯХЕТСЬКОЇ ГАВЕНДИ ЮЗЕФА–АНТОНІЯ РОЛЛЕ

Анотація. У статті розглядаються аспекти літературного жанру «гавенда» і її різновиди: «гавенди шляхетської, історичної, романтичної, простолюдної, жебрацької, жовнірської». Розкривається її унікальність, різноманітність, художня цінність і актуальність. Ми дослідили літературні аспекти жанру в оповіданнях Юзефа– Антонія –Аполінарія Ролле, відомого також під псевдонімом Доктор Й. Ролле. Його постать вирізняється серед видатних «гавендарів» XIX ст., які описували події краю. Лікар, історик, публіцист є інтерпретатором подій на Волині, Київщині, Поділлі. Більшу частину свого життя він прожив у Кам'янці-Подільському, де написав «Zameczki Podolskie na kresach, «multańskich», «Opowiadania historyczne», «Gawędy z przeszłości», «Opowiadania», «Szkice i opowiadania», «Sylwetki historyczne» та ін.. Висвітлюються проблеми розвитку історичної прози на українсько - польському ґрунті XIX ст., суспільно – політичні умови, які вплинули на формування літератури. У статті ми дослідили тенденції, які спостерігаються в межах одного жанру а також різноманітність його форм і особливості.

У своїх творах, А.Ролле інтерпретував не лише історичні події, але й змальовував образи, які доповнюються соціально–художнім узагальненням. Значна їх частина стосується ролі непересічних жінок XVII– XVIII ст., їх долі і життєвих перепитій, які є відображенням історичної епохи, традицій і менталітету. Доктор А.Ролле відтворює як зовнішні сторони реалій, так і передумови його власної позиції і мотивацію вчинків. Суб'єктивна точка зору оповідача, вільна форма розповіді, яка як правило відбувається в дружньому колі слухачів — це основні ознаки жанру. Особливістю гавенди є також і те, що особа, яка переповідає, була учасником або свідком подій. Наукові дослідження письменника є вагомим внеском в історіографію, літературу та інші сфери суспільної діяльності. Заслугою письменника є також і те, що він звернувся до постаті Устима Кармалюка оповіданні «Opryszek» і таким чином надихнув М.Старицького до написання роману «Розбійник Кармелюк». В творах він майстерно поєднує історичні факти та фольклорні елементи, що гідно оцінили його сучасники, серед яких І.Франко та В.Антонович. Гавендовий стиль письменника, його жанрові особливості у творчості представника «української школи» доби польського романтизму ми дослідили у статті.

Ключові слова: жанр, гавенда, шляхетська гавенда, гавендар, Креси, хронотоп, наратор, романтизм.

Інформація про автора: Ринда Вікторія Володимирівна, асистент кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Електронна адреса: vitanika7@gmail.com

Rynda V.

GENRE ASPECTS OF NOBLE GAVENDAS WRITTEN BY JOSEPH-ANTONIY ROLLE

Abstract. *The article deals with aspects of the literary genre “gavenda” and its varieties: “noble, historical, romantic, commoner, beggar, soldier gavenda.” Its uniqueness, diversity, artistic value and relevance are revealed. The research studied the literary aspects of the genre in short stories written by Joseph-Anthony-Apolinariy Rolle, who is also known under the pseudonym Dr. J. Rolle. His figure stands out among the outstanding “govendar writers” of the XIX century, who described the events of the region. He was a Doctor, historian, publicist and an interpreter of events in Volyn, Kyiv region, and Podilia. He lived most of his life in Kamianets-Podilsky, where he wrote “Zameczki Podolskie na kresach”, “multańskich”, “Opowiadania historyczne”, “Gawędy z przeszłości”, “Opowiadania”, “Szkice i opowiadki”, “History etc. The article highlights the problems of historical prose development on the Ukrainian-Polish background of the XIX century, the research reveals social and political conditions that influenced the formation of literature. In this article, we explored the trends observed within one genre, as well as the diversity of its forms and features.*

A. Rolle interpreted historical events in his pages, he also depicted images of his characters that are complemented by social and artistic generalisations. Many of the characters are extraordinary women of the 18-19th cen., their destiny and life's events, which are a reflection of the historical epoch, traditions and mentality. Dr. A. Rolle reproduces both the external aspects of realities and the preconditions of one's own position and motivation of actions. The narrator's subjective point of view, the free form of the story-telling, which usually takes place in a friendly circle of listeners, are the main features of the genre. The peculiarity of gavenda is also that the person who retells was a participant or witness of events. The variety of images depicted by A. Rolle testifies to the breadth of his worldview, interest in the history of the region, his concern about social and political processes, folklore and literature.

His consciously chosen active civic position prompted him to do some research. He has made a significant contribution into historiography, literature and other spheres of social activity. A. Rolle was the first to portray such figures of the Ukrainian liberation movement as Ivan Pidkova, Semen Nalyvaiko, etc. His great merit was that he had interpreted U. Karmeliuk in «Opryszek» and inspired M. Smotrytsky to write a novel «Karmaliuk robber». In his works he skilfully combines historical facts and folklore elements, which were appreciated by his contemporaries, including I. Franko and V. Antonovych. The interest in the past of the state was not accidental, because this is the period (XIX century) of the emergence of a new political and cultural thinking in Europe, which was formed in Podilia due to A. Rolle's work. The research studied the author's style in writing gavendas, his genre features in his works as a representative of the “Ukrainian school” of the Polish romanticism.

Key words: genre, gavenda, noble gavenda, gavenda-writer, Kresy, chronotope, narrator, romanticism.

Information about author: Rynda Victoria, assistant of the Department of Slavonic philology and general linguistics, Ivan Ohienko National University of Kamianets-Podilsky.

E-mail: vitanika7@gmail.com

Rynda W.

ASPEKTY GATUNKU LITERACKIEGO „GAWĘDA SZLACHECKA” JÓZEFA ANTONIEGO ROLLEGO

Streszczenie. Artykuł opisuje aspekty gatunku literackiego gawędy oraz jego rodzaje «gawęda szlachecka, historyczna, romantyczna, ludowa, gminna». Wyświetlono jej różnorodność, aktualność i wartość artystyczną. Zbadano aspekty gatunkowe zawarte w opowieściach Józefa Antoniego Apolinarego Rollego, który jest też znany jako Doktor Rolle. Jego postać wyróżnia się z grona «gawędziarzy» XIX wieku.

Lekarz, historyk, publicysta, Rolle był interpretatorem wydarzeń na Wołyniu, Podolu, terenach Kijowa. Większą część życia spędził w Kamieńcu Podolskim, gdzie napisał utwory «Zameczki Podolskie na kresach «multańskich», «Opowiadania historyczne», «Gawędy z przeszłości», «Opowiadania», «Szkice i opowiadania», «Sylwetki historyczne» i in.. W artykule ukazano też problemy rozwoju prozy historycznej XIX wieku na gruncie ukraińsko-polskim, a także społeczne i polityczne warunki, które miały wpływ na kształtowanie się literatury. Zbadano tendencje rozwoju gatunku, różnorodność form i charakterystyczne cechy.

Rolle dokonał interpretacji nie tylko historycznych wydarzeń, ale także obrazów, które przyczyniają się do społeczno-artystycznego ujęcia całokształtu wydarzeń. Większość dotyczy tematu losów kobiet w XVII–XVIII wieku, jest odbiciem okresu historycznego, tradycji i mentalności. Dr. A. Rolle przedstawia zewnętrzne, jak i personalne motywacje czynności. Jego zasługą jest też to, że opisał postać U. Karmaliuka w powieści «Opryszek», czym spowodował duże zainteresowanie tą postacią u Staryckiego. Autor w swoich utworach mistrzowsko łączy fakty historyczne i elementy ludowe.

Słowa kluczowe: gatunek, gawęda szlachecka, gawędziarz, Kresy, chronotyp, narrator, romantyzm.

Nota o autorze: Rynda Wiktoria, asystent katedry filologii słowiańskiej i ogólnego językoznawstwa Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Ohienki w Kamieńcu-Podolskim.

E-mail: vitanika7@gmail.com

Письменство «Романтичних кресів» на пограниччі культур і літературних епох унікальне і багатогранне, поєднує у собі ознаки різних жанрів, джерел, різноманітність індивідуальних рішень і творчих здійснень. Метою нашого дослідження є розкриття жанрових особливостей «гавенди» історіографічної творчості відомого історика, публіциста, літератора, лікаря, талановитого гавендаря Поділля – Антонія Аполінарія Йосипа Ролле. Вивчення творчості А. Ролле під кутом зору жанру гавенди необхідне для фундаментального усвідомлення ролі, яка призначена обраному жанру і особистості письменника. Творчість видатного Подолянина гідно оцінена його сучасниками і є об'єктом наукових досліджень, що вивчалася багатьма науковцями серед яких В. Антонович, І. Франко, Ю. Сіцінський, а нині — Лев Баженов, Стефанія Баженова, Віктор Коляновський та багато інших.

Адже тривалий час інтерес до особи автора обмежувався оприлюдненням нечисленних біографічних розвідок, в основному краєзнавців Поділля. Як вважає С. Баженова, «на шлях історичних досліджень А. Ролле спонукали його здібності, які він з дитинства розвивав, жадібно сприймав оповідання з історії, які він наслухався в отчому домі». [2, с.110] Вважаємо, що цей чинник визначив стиль і не-

повторність творчості автора. Гавенда (з польської *gawęda gawędzić* — розмовляти, балакати) — це літературний епічний твір, який бере свій початок з шляхетської літератури; «довільна» розповідь про пригоди та переживання, змістом якої є велика кількість висновків і цікавинок; спочатку гавенда мала форму урочистої промови на урочистість або усним оповіданням, що розповідалася в товаристві, гавенді були притаманні „*figury rytmiczne*” властиві ораторському мистецтву. «Гавенда як жанр була відома ще в XVI–XVII ст.,» («*Pamiętniki Jana Chryzostoma Paska*»), а популярності набула в епоху романтизму». [5, с.314]. Вона відігравала роль спомину про «кращі часи», дозволяла письменнику поєднувати фантазію і народну творчість. Стилем гавенди, А. Ролле майстерно поєднав ліричний, епічний та історичний твір («*Zameczki Podolskie na kresach, «multańskich*», «*Opowiadania historyczne*», «*Gawędy z przeszłości*», «*Opowiadania*», «*Szkice i opowiadania*», «*Sylwetki historyczne*».)

¹ Вибраний спосіб повісті в межах якого оповідач може висловлювати суб'єктивну думку з точки зору свідка або учасника подій, вільна форма розповіді обумовив в подальшому доступність, читабельність творів А. Ролле. Не дотримуючись стислому викладу фактів, письменник використовує різні епічні структури, включає елементи з фольклору, народної творчості: легенди, пісні та ін. Щоб краще розкрити самотність творчості оповідача, варто розглянути її в контексті гавендарів: Юліуш Струтинський, Генрик Жевуський, Міхал Чайковський, Юліуш Словацький, Владислав Сирокомля, та ін.. Епоха романтизму – це час популярності гавенди, як жанру. Поступово вона трансформується і набуває ознак, які властиві художній літературі. Виникають різні форми, в тому числі і віршовані (наприклад: *Władysław Syrokomla «Gawędy i rymy ulotne, 1853»*), а назву жанру класифікують як шляхетське, так і народне оповідання. Саме Владиславові Сирокомлі (29.IX.1823 – 15.IX.1862 рр.) належить значна роль в культивуванні гавенди: шляхетської, гмінної, народної, регіональної, жебрацької, жовнірської, історичної.

Головна роль в писемній версії гавенди, спочатку в «*Pamiętniki*» *Jana Chryzostoma Paska* (1836 р.), «*Pamiętki Soplicy*» *Henryka Rzewuskiego*, «*Pamiętniki kwatera*» *Ignacego Chodźko*, належала наратору. В шляхетській розповіді — це представник провінційної шляхти, спостерігач (рідше учасник) змальовуваних подій, які відбувалися за часів I Речі Посполитої. В такому оповіданні справи щоденні тісно перепліталися з подіями історичного значення. «Гавендарська лінія» наявна «*Pan Tadeusz*» *A. Mickiewicza* та в інших відомих творах. Очевидно, що для будь якого літературного жанру, який має свої витоки з народної творчості притаманний високий рівень інтерпретаційної відкритості.

Krzysztof Stepien вказує на те, що жанрові межі норм дуже часто перестають бути чіткими, так би мовити розчиняються, зберігають тенденцію до гібридизації, яка проявляється в надмірному „романтизмові”, призводячи до „деградації чистого жанру”. «Нечіткість жанрових меж, які ізолюють один літературний жанр від іншого вимагає просторового розширення, більш детального дослідження, врахування генеалогічної перспективи у відповідності до його існування». [8, с. 259]. На

¹ Ми не беремо під увагу значну частину творів А.Й.Ролле, пов'язану зі сферою медицини.

нашу думку, це більше стосується ґавенди поетичної. Однак інтерпретація жанру має відбуватись у співвідношенні до літературного напрямку, до певних літературних засобів, їх варіативності і характеристичних рис. Вищевказані умови і критерії безпосередньо впливають на тенденцію розвитку і основні ознаки жанру. В умовах політичної, суспільної нестабільності заклик до збереження та порятунку матеріальної і духовної національної спадщини є «моральним наказом». Розвиток літературної ґавенди залежав від тогочасної суспільно-політичної ситуації в Польщі, яка виникла внаслідок листопадового повстання, що безперечно позначилося на формуванні літератури тієї епохи. Творчість А.Ролле, який є представником «Української школи» доби польського романтизму розглядається в реаліях Кресів. Як зазначає Ростислав Радишевський: «Замість вираженої лінії кордону ми маємо справу з перехідною зоною. На такому пограниччі з часом виникає певний тип суспільства з оригінальною культурою і традиціями. Тривалі явища та процеси взаємопроникнення або різних форм зіткнення культур впливають на формування певного типу особистості з властивою їй пограничною свідомістю. Проникнення та змішування культур перетворює пограниччя в перехідний простір, своєрідний міст між взаємними цінностями різних культур». [3, с. 7] Польська історіографія на відміну від української впродовж останньої чверті XIX і XX століть розглядала А. Ролле як свого представника на „Східних Кресах”, письменником „української школи” в польській літературі. Критерієм приналежності до української школи А. Ролле є тематика його творів, в яких, як писав Р. Радишевський «через реалії, естетику і відповідний «стиль і дух» ідентифікувався з українсько – польським пограниччям». [3, с. 9] Процес взаємовпливів відбувається і в межах жанру: ґавенда шляхетська, ґавенда історична, ґавенда народна є ефектом позажанрових трансформацій, які як зазначалося вище, обумовлює стиль автора. Переповідаючи історію Поділля з легкістю і невимушеністю, оповідання А. Ролле відзначаються індивідуалізмом та несуть в собі достовірне відображення історичних фактів. Події, які описані у творах, мають певний зв'язок з постаттю оповідача та передбачають існування комунікативної ситуації: адресант або наратор і слухач. Засоби, якими послуговуються це: зв'язок з живою мовою, притаманна їй нараційна ситуація, відповідна інтонація, фонічні жести і стилістика жанру. В своїй шляхетській ґавенді А. Ролле виступає також як інтерпретатор образів історичних постатей серед яких немала роль належить непересічним жінкам того часу, що стали об'єктом історіографічних та літературознавчих досліджень. Як зазначив І.Франко в некролозі на смерть А. Ролле «Особливо манили його постаті жіночі, котрих долю і недолю в бурливих перипетіях української історії він слідив і малював дуже жваво і пластично». ¹ [4, с. 425-426] Так прототипом образу головної героїні Софії в творі «*Losy pięknej kobiety*» («Перипетії гарної жінки») стала реальна історична постать Софії (де) Вітт-Потоцької. Для написання творів, А. Ролле використав пам'ятки і спогади з приватних архівів.

¹ Вперше подано в журналі «Жите і слово», 1894р., Т.1, кн.2, с.318–319, без підпис. Авторство: Матеріали для культурної та громадської історії Західної України.– листування І.Франка і Драгоманова.–Київ, 1928р.–с.328.

А. Ролле описує реальні історичні події і перипетії двох головних героїв – Станіслава Щенсного Потоцького та його третьої дружини, доля якої і контроверсійна. Оповідач змальовує Софію, яка переживає випробування долі, від осудження. Вона разом із своїм обранцем знаходяться в повній суспільній ізоляції. Однак суспільство змінює «ізоляцію» на «милість» під впливом факту офіційного одруження. Відбувається певне переосмислення життєвих позицій, пріоритетів та суспільного становища Софії Потоцької (*Grecyznki*), проданою рідною матір'ю. Висновок звучить у фіналі наступним чином: «Серце жінки назавжди залишиться нерозгаданою таємницею» [6, с. 182]. А. Ролле змалював перипетії Софії, її духовну боротьбу, динамізм духовного прогресу, цінність ставлення оточення, яке «по-блажливе до щасливих». [6, с. 185]. Про непрості долі жінок А. Ролле розповідав у другому томі «*Opowiadania historyczne*», в якому, між іншими викладена міжнародна інтрига з XVI століття в оповіданні «Княжий трон за жінку» між волоцьким воєводою Богданом Лопушаном і подільським шляхтичем Кшиштофом Зборовським. У збірці оповідань «*Niewiasty kresowe*», змальовані долі українських жінок Київщини, Волині, Поділля XVI-XVII століть. Тут, письменник описав життя, місце і роль жінки в середньовічному суспільстві Правобережжя відомих красунь – наречених Ганни Борзобогатої – Красенької, Теофіли Хмелецької, Софії Хоткевич, Олени з Немиричів, Ганни Блоцької і Ганни Раціборовської. Переконливо А. Ролле відтворив становище жінок, що зросли і вирости серед необмеженого свавілля шляхетського середовища XVI – XVIII століть в Україні, яке не стримувалося ні ззовні владою і законом, ні моральними засадами ні свідомістю громадського обов'язку. У таких умовах більш енергійні жінки (власниці маєтків на Волині Г. Борзобогата – Красеньська, Ф. Хмелецька, С. Хоткевич) не лише засвоїли побутові риси свого оточення, але й прагнули по – своєму не поступатися чоловікам. Жінки того часу плели інтриги, були обізнані у юриспруденції, вчиняли позови на сусідів або відбивалися від них силою, утримували озброєнні залоги і тероризували увесь край. З кінця XVII століття тип шляхетської жінки Правобережної України змінюється. Вони більш пасивні, беззастережно підкоряються своїм чоловікам, поводяться сумирно і мужньо, зносять біди, які їм доводилося переживати. Загалом, у книзі «Наречені кресів» А. Ролле виявив досконалу майстерність у зображенні жінок, показу їх характерів, поведінки і почуттів, а на прикладі їх життя вдало і правдиво відтворював історичну епоху, моральний занепад і соціальну кризу шляхетства Правобережної України у XVII- XVIII ст.. У дев'ятій серії «*Opowiadania historyczne*» два оповідання «Матрона польська» і «Жінки під час турецької облоги міста» автор розповідає про мужність дружини Войцеха Гумецького та інших жінок при захисті Кам'янця від нападу османського війська 1672 року. Події, які в тих чи інших творах описує нам письменник завжди представлені на тлі історичних процесів, що відбуваються в краю. Саме добре історичне підґрунтя твору, літературні засоби, використані А. Ролле і визначає коло читачів. Як ми вже зазначали, наратор в доступній формі розпочинає розповідь, яка багата на автентичні події, історичні факти, а зумів це викласти невимушено з нотою «інтри-

ги», зацікавлюючи читача і представляючи «менталітет» оповідача: «*Kamieniec był miejscem warownym od niepratapnych czasów; na to byśmy pełno dowodów znaleźć mogli u kronikarzy, przytoczmy tu jednak ważniejsze...*» («Кам'янець був оборонним містом від незапам'ятних часів; на підтвердження цього багато фактів можемо знайти у літописців, але звернемо увагу на найважливіші...»). [7, с.5] Так розпочинається II том А. Ролле, «*Zameczki Podolskie na kresach multańskich*». Цей фрагмент тексту пронизаний гордістю і любов'ю до подільської землі. «*Zameczki Podolskie na kresach multańskich*» мають також велике значення тому, що цей історіографічний твір був єдиним джерелом для вивчення історії Поділля. Деяко пізніше дослідження з історії краю можна було знайти в праці історика, археолога і культурно-громадського діяча – Ю. Сіцінського. Часто А. Ролле в «*Opowiadaniach historycznych*» порівнює красу Поділля зі Швейцарією, неодноразово називаючи край найпрекраснішим і не шкодуючи письменницького хисту і фарб для зображення краєвидів. Одночасно, з великою повагою і подекуди трепетом зображував традиції і побут українського народу, завжди із співчуттям ставився до бідноти. А.Ролле вразливий до людського горя і як лікар, приймав пацієнтів навіть у тому випадку, коли вони не мали змоги заплатити за візит. Шляхетність А. Ролле, яка мала вплив на його творчість, діяльність віддзеркалювалась в змальовуваних ним образах. Головною ознакою творів гавендяра, як уже зазначалося, є об'єктивність, яка простежується в усіх творах письменника. Наприклад, зображуючи У.Кармелюка в історичному нарисі „*Opryszek*” в *Opowiadaniach historycznych*” він показав безправне становище селян та одночасно висвітлив ті причини, які змусили їх взятись «за ножі та коси», виборюючи ліпше життя.

Змальовуючи образ народного месника, А. Ролле об'єктивно називає ті причини, що зумовили появу опришка. Поруч з епітетами «розбійник», «бандит», «грабіжник», показав жадібність і жорстоке ставлення поміщиків до селян. Письменник вперше увів в літературу та наукові дослідження образ народного ватажка та мимоволі сприяв його популяризації. Можливо цим надихнув Михайла Старицького взятися за створення відомого історичного роману «Розбійник Кармелюк». Літературознавці, які досліджували образ народного месника в художній літературі це: Л. Романенко, В. Поліщук, В. Тищенко, Ф. Ястребов, зіставний аналіз праці М.Старицького «Кармалюк» та «Опришок» А. Ролле був проведений О. Попадинець. Варто сказати, що дослідження В.Поліщука і В.Тищенка переплітаються із дослідженнями постаті і творчості А. Ролле. Завдяки А. Ролле вперше у польській історіографії повстали також такі діячі визвольного руху як та ін. Переосмислення своїх переконань було притаманне також і самому автору. Адже творчість А. Ролле, що стосується періоду з XVI по XIX ст. у 9 серіях розміщені не в хронологічному порядку в «*Opowiadania historyczne*» умовно можна поділити на два періоди (ранній і пізній).

Перший (ранній) період (1866-1882 рр.) — це період видання перших серій „*Historycznych opowiadań*”. В цей час А. Ролле є вченим, який досліджує історію Поділля з перспективи «шляхтича», де «Креси» стають метафорою або багатознач-

ним символом». [3, с. 7]. Тут Богдан Хмельницький зображений А. Ролле як «бунтівник», «кривавий гетьман».

Другий (пізній) період (1883-1894 роки) — це переосмислення, віддалення від ідеалізування «всього шляхетського» в літературних та історіографічних дослідженнях. Тут Богдан Хмельницький змальований як «державний муж, вельми освічений, наділений великим дипломатичним талантом». В. Антонович у некролозі на смерть доктора Антонія писав: «Не дивлячись на досить ґрунтовне вивчення серйозного матеріалу, Ролле не був сухим педантом: володіючи у значній мірі вмінням зображувати художні картини, він скоріше є талановитим популяризатором, ніж ортодоксальним ученим. Перші томи його «Історичних оповідей» грішать переважанням художнього елемента над історичним — вони знаходяться на рубежі історичної повісті та історичного дослідження...» [1, с. 308].

Польська історіографія, як ми вже зазначали, впродовж останньої чверті XIX і XX століть, вважала його представником «української школи» на «східних кресах», українознавцем. Гавенда для А. Ролле, яка стала його «візитівкою», залишається актуальною і нині: «Завжди сягали до минувшини... використовуючи для презентації давніх часів форму, вписану в пейзаж шляхетської культури гавенду, яка як хліб і сіль були щоденною потребою» [9, с. 14-15].

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В. *Иосиф Иосифович Ролле: (некролог)*. (Некролог) // Киев. старина. — 1894. — №2. — с. 306
2. Баженова С. *Юзеф Ролле і Україна*. Монографія. Кам'янець – Подільський, 2016. 199с.
3. Радишевський Р. «Українська школа» в польському романтизмі: феномен пограниччя. Монографія. Київ, 2018. 703
4. Франко І. *Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах*. Т.53. Київ. 2008. с.425-426
5. Bartoszyński K. *Gawęda prozą. Słownik literatury polskiej XIX wieku*, red. Bachórz J., Kowalczykowska A. 1991, s.314.
6. Rolle A. *Gawędy z przeszłości*. Nakładem księgarni Gubrynowicza, I.Schmidta. Z drukarni Pillera. Kraków, 1966 T.1, s.182, 185.
7. Rolle A. *Gawędy Zameczki Podolskie na kresach, «multańskich»*. Kraków, 1880 T.2, s.304
8. Stępnik.K. *Drobne formy narracyjne w literaturze krajowej: (przyczynek genealogiczny do gawędy wierszowanej)*. Т. 31. Lublin. 1978. S.257-270
9. Wójcicki K.W., *Stare gawędy obrazy*. Warszawa. Т.1 1840, s.14-15 Вуйціцький К. В. *Старовинні гавенди і образи*. Т.І. Варшава, 1840. С.14-15